

Polskie środowisko literackie XX w. w dokumentacji fotograficznej wybranych warszawskich placówek kulturalnych

Prezentacja zbiorów i możliwości ich popularyzacji.

Wynalazek fotografii pochodzi z końca lat trzydziestych XIX wieku. Okres ten to jednak dopiero próby materialnego zachowania obrazu rzeczywistości, właściwy rozwój tej dziedziny techniki, a później także sztuki, rozpoczyna się w drugiej połowie poprzedniego stulecia, także w Polsce. Zdjęć nie ma więc zbyt wiele, dokumentują czasy niemal wyłącznie współczesne. A są przecież ważnym elementem dziedzictwa kulturowego każdego narodu. Na co dzień nie pamięta się o tym, jak wiele osób i wydarzeń historycznych znamy z dokumentacji fotograficznej - tak bardzo jesteśmy do tego nośnika przyzwyczajeni, tak bardzo nam spowszedniał, w związku z rozpowszechnieniem fotografii amatorskiej w każdej chyba rodzinie. Powszechność nie ułatwia zachowania szacunku, dostrzegania wartości. Zbyt szybko rezygnujemy z fotografii, dążąc już do tego, co wierniejsze, doskonalsze - filmu. W kulturze europejskiej wiele z nich zniknęło w wyniku obu wojen światowych, tym cenniejsze są więc zachowane oryginały z pierwszej połowy stulecia, tym ważniejsze upowszechnianie zbiorów fotograficznych placówek kulturalnych - wartościowych i pomocnych w edukacji każdego człowieka.

Zdjęcia nie stanowią przedmiotu zbieractwa specjalnych instytucji kulturalnych - raczej w każdej takiej placówce tworzą one odrębny, samodzielny lub pomocniczy dział. Można je znaleźć w muzeach, bibliotekach, archiwach. Każda z tych placówek oczywiście inaczej je traktuje, co innego uznając za najciekawsze, najważniejsze. W związku z brakiem polskiej normy opracowania fotografii (jako jednostki lub zespołu), każda placówka wypracowała sobie samodzielnie system inwentarzowania i katalogowania tych zbiorów, procedury ich przechowywania i udostępniania. Opisy na karcie katalogowej różnych instytucji odbiegają więc

od siebie znacząco - od samych tylko danych osobowych (imię, nazwisko) i sygnatury do szczegółowych opisów osób, miejsc, czasu i okoliczności powstania podobizny.

Jako przedmiot pracy archiwisty, zdjęcia stanowią dokument czasu i miejsc, w których powstały, noszą także znamię osobowości swoich autorów (zwłaszcza jeżeli byli to wybitni artyści fotograficy). Podobizny osób dokumentują koleje losów poszczególnych postaci, a jednocześnie przekazują informacje dodatkowe - o pejzażach, architekturze bądź wnętrzach, w jakich zostały wykonane, o modzie i technice (technika ich wykonania, ale także towarzyszące postaciom sprzęty czy przyrządy). Zdjęcie jest więc dokumentem cennym, uzupełniającym się wzajemnie z dokumentem pisanym.

Tradycyjne jest szczegółowe opracowywanie spuścizn literackich po ludziach pióra - rękopisów, domowych zasobów bibliotecznych, wydań ich książek. Dokumenty osobiste, w tym zdjęcia, jeśli są przekazywane przez rodzinę czy spadkobierców, rzadziej oglądają światło dzienne. Nie ma zwyczaju korzystania z nich na szeroką skalę, sięgania po ten bogaty materiał w celach oświatowych i popularyzatorskich. Badając tę kwestię, przeprowadzono w latach 1994-1995 kwerendę fotografii środowiska literackiego XX w. - sposobów ich przechowywania i wykorzystywania przez instytucje do tego powołane. Wybrano placówki warszawskie, najbardziej reprezentatywne, o różnych priorytetach i profilach działalności: Bibliotekę Narodową (zobowiązaną do gromadzenia dokumentacji życia kulturalnego narodu), Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza i Bibliotekę Domu Literatury - instytucje odpowiedzialne za dokumentację życia polskiego środowiska literackiego w aspekcie historycznym i współczesnym. W tej kolejności przyjrzyjmy się ich działalności.

Biblioteka Narodowa - głównie Dział Ikonograficzny, ale również Dział Rękopisów - otrzymuje materiały pozostałe głównie po literatach już nieżyjących. Profil zbiorów ikonograficznych został określony w *Zasadach gromadzenia zbiorów w BN*, w których mówi się, że placówka kompletuje dokumenty ikonograficzne (w tym zdjęcia) „w wyborze, dążąc do posiadania materiałów najbardziej reprezentatywnych”.¹ Szczegółowe zasady mówią, że „fotografie gromadzone są jako źródła informacji dla historii i historii kultury w Polsce oraz jako źródła dla historii fotografii w Polsce. Są to m.in. fotografie przeznaczone dla szerszego rozpowszechniania - wydawnicтва tekowe, albumowe oraz zestawy CAI,

fotografie dokumentujące przedstawienia teatralne i pojedyncze - w wyborze".²

W praktyce gromadzone fotografie muszą mieć wartość dokumentalną i historyczną. Są to głównie podobizny wielu osobistości - uczonych, pisarzy, artystów, działaczy politycznych i społecznych, uczestników walk o wyzwolenie narodowe i społeczne, a także widoki miast polskich i obcych, przekazy wydarzeń historycznych, obchodów i imprez. Duża jest grupa fotosów sztuk z różnych teatrów kraju, fotografii dzieł sztuki - z zakresu malarstwa, rzeźby, grafiki, przemysłu artystycznego. Często jednak to dokumentacja dzieł, które już uległy zniszczeniu. Materiały te są bogatym źródłem do studiów nad historią polskiej fotografii, zwłaszcza XIX wieku.³

Biblioteka Narodowa specjalizuje się w gromadzeniu poloników, takie też nabywa. Zdjęcia trafiają tu często jako dary lub spuścizna po wybitnych osobach, przede wszystkim jednak drogą zakupów. Zakład Ikonografii nie prowadzi samodzielnych poszukiwań zdjęć ani nie występuje np. do spadkobierców lub kolekcjonerów o przekazywanie zbiorów, ponieważ napływ materiału jest wystarczająco duży. Zakład posiada ogółem ok. 100 tysięcy obiektów, z czego 80% jest opracowane, roczny przyrwy kształtuje się mniej więcej na poziomie 4,5-5 tysięcy.⁴ Powtarzającą się formą są tzw. gazetki, wydawane niegdyś przez CAF i rozprowadzane w prenumeracie. Najczęściej koncentrują się one na jednym temacie i prawdopodobnie miały służyć pomocą przy organizowaniu okolicznościowych wystawek, np. w szkołach. Nie przedstawiają one jednak większej wartości merytorycznej, strona jakościowa również nie jest najlepsza.

Biblioteka Narodowa pracuje nad przefotografowaniem zbiorów na własne negatywy, oczywiście z powodu liczby obiektów operacja ta jest długotrwałą - objęła dotąd przede wszystkim te, które były już kiedyś poszukiwane przez użytkowników. Jeżeli interesujący klienta obiekt posiada już negatyw, nie musi on płacić za jego zrobienie przy realizacji swojego zamówienia. Zdjęcia bowiem można oglądać na miejscu, można również zamówić odbitki - za odpowiednią opłatą. Ze zbiorów BN korzystają przede wszystkim pracownicy nauki, artyści, aktorzy.

Fotografie przechodzą konserwację we własnej pracowni BN - standardowe zabezpieczenie to tzw. koszulka ochronna dla każdego zdjęcia. W magazynach Pałacu Krasieńskich zdjęcia są przechowywane w pudłach według formatów (sześciu), a w ich obrębie według kolejności sygnatur.

Prowadzone są przygotowania do skomputeryzowania zbiorów, włączenia Zakładu Ikonografii do bazy ogólnobibliotecznej - ale to jeszcze nie najbliższa przyszłość.

Katalog osób jest jednym z wielu narzędzi umożliwiających poruszanie się po obszernym zbiorze (wspomagają go m.in. katalog autorów i zakładów fotograficznych oraz katalog teatraliów). Opis jednostki, jaką jest zdjęcie, znajduje się na znormalizowanej karcie katalogowej i zawiera: imię i nazwisko osoby, lata życia, ewentualnie podstawowe informacje o postaci, sygnaturę, szczegółowy opis zdjęcia (lub odesłanie pod hasło podstawowe), dane autora, wymiary, technikę wykonania, czasami źródło nabycia (dary, spuścizna, zakup, przekaz). Jeżeli zdjęcie pozostaje w zbiorach prywatnych, a BN posiada jedynie odbitkę negatywową, na karcie jest to odnotowane, a dodatkowo wyróżnia się ona podklejoną wglądówką - jedyną możliwością zapoznania się ze zdjęciem.

Jak wszystkie zbiory, fotografie udostępniane są prezencyjnie i powielane dla celów badań naukowych, działalności kulturalnej, pracy zawodowej czy kształcenia. Biblioteka Narodowa współpracuje z podobnymi działami bibliotecznymi i muzealnymi np. w przygotowywaniu okolicznościowych lub rocznicowych wystaw, ale również w samym procesie gromadzenia zbiorów, przez pomoc w kompletowaniu kolekcji pochodzących z jednego źródła lub dotyczących jednej osoby.

Pojedyncze zdjęcia można znaleźć również w Dziale Rękopisów, jako część posiadanych kolekcji autorskich - zazwyczaj są to fotografie dołączone do dokumentów osobistych, zdjęć, pamiątek. Ten szczególny rodzaj zbiorów najczęściej nie jest zaznaczany w katalogu kartkowym działu, ale wyszczególnia się go w katalogu drukowanym. Dział ten prowadzi ponadto centralny katalog rękopisów, którego kompletność zależy w dużej mierze od zainteresowania udziałem innych placówek krajowych - tu również wyszczególnione są informacje o posiadanych przez biblioteki zbiorach fotograficznych.

Środowisko literackie jest w Bibliotece udokumentowane bogato, ale raczej historycznie. Przeważają zdjęcia z pierwszej połowy XX wieku i wcześniejsze, mniej jest obiektów z lat 1950-70. Wynika to z charakteru działalności i przyjętych założeń polityki gromadzenia według pewnego profilu, zakupów i spuścizn przede wszystkim dotyczących osób zmarłych, jako że żyjący swoje kolekcje przechowują we własnych zbiorach. Niewiele jest współczesnych kolekcji autorskich - Z. Nasierowskiej,

K. Gierałtowskiego, B.J. Dorysa. Dokumentowanie przeszłości jest jednym z podstawowych kierunków działania Biblioteki.

Podobną politykę prowadzi **Dział Dokumentacji Muzeum Literatury** [dalej: ML], który obecnie posiada około 15 000 fotografii, fototypii i drzeworytów wydawniczych z okresu od ok. połowy XIX w. (początek fotografii) do dnia dzisiejszego.⁵ Zbiory pochodzą przede wszystkim z darów (od rodzin i spadkobierców osób przedstawionych na fotografiach), zakupów (rzadziej) i przekazów (bardzo rzadko, jeżeli inne placówki kulturalne przekazują swoje materiały do Muzeum, ze względu na niezgodność z profilem zbiorów własnych). Średnio rocznie przybywa ok. 1 500 fotografii.

Jak wspomniano, Muzeum Literatury kolekcjonuje różne rodzaje fotografii (także fototypie i drzeworyty wydawnicze), których bohaterowie to przede wszystkim osoby związane z życiem literackim kraju XIX i XX wieku. Nie istnieje jednak ich podział formalny, dlatego trudno jest ocenić liczebność zbioru odpowiadającego dokonanej „literackiej” kwerendzie.

Nowe nabytki, przefotografowywane, zyskują negatywy (uporządkowane według sygnatur), następnie przygotowywana jest karta katalogowa i karta magazynowa, wskazująca umieszczenie zdjęcia w magazynie. Tam zdjęcia są uporządkowane przede wszystkim według formatów - osobno duże, oddzielnie oprawione, pozostałe w teczkach i pudełkach. Zdjęcia w albumach mają każde swoją dokumentację, ale nie są rozdzielane. Na magazynówkach umieszczone są więc dane topograficzne i informacje o ewentualnych wypożyczeniach zbiorów dla potrzeb innych placówek kulturalnych.

Zbiory ikonograficzne są dostępne przez kilka katalogów. Najważniejszy z nich to katalog rzeczowy osób, w którym opisy uporządkowano alfabetycznie według nazwisk postaci przedstawionych na fotografiach i obrazach (osobno istnieje katalog autorów podobizn). Niestety - tylko w odniesieniu do części osób, tych najśłynniejszych - opisy zawierają oprócz nazwisk informacje dodatkowe, dotyczące np. uprawianego rodzaju sztuki czy wykonywanego zawodu, z podaniem źródła przejętych danych. Karty zbiorów dotyczących jednej osoby nie są „głębiej” uporządkowane (np. portrety, fot. rodzinne, fot. zbiorowe, pamiątki). Na opis obiektu składają się: imię i nazwisko (ew. nazwisko panięńskie, pseudonim), sygnatury negatywu i pozytywu, opis zdjęcia, nazwisko autora, technika wykonania, wymiary. Całość zbiorów jest przefotografowana,

dlatego też każda odbitka posiada dodatkowo swój negatyw. Niektóre karty, np. zdjęć zbiorowych, mają odsyłacze do innych postaci na fotografii, ale część opisów jest po prostu powtarzana pod wszystkimi nazwiskami, dlatego trudno jest w pierwszym kontakcie ustalić liczbę zdjęć polskich pisarzy XX wieku. Inną formą kojarzenia zdjęć jest odsyłacz „krag”, informujący o gronie osób bliskich postaci przedstawionej na zdjęciu, z którymi może być również sfotografowana.

Muzeum dysponuje także tzw. katalogiem wglądówek, czyli odbitek zdjęć posiadanych bądź wykorzystywanych w pracy ML. Składają się nań przede wszystkim materiały z przygotowywanych wystaw. Katalog ten tylko częściowo pokrywa się z katalogiem rzeczowym, ponieważ niektórych posiadanych zbiorów nie obejmuje, zawiera natomiast odbitki zdjęć wypożyczanych na potrzeby wystawy od innych właścicieli. Wypożyczony materiał jest także przefotografowywany, figuruje więc w katalogu negatywów. W przypadku bogatszych zbiorów dotyczących jednej osoby wglądówki są uporządkowane według określonych zasad, np. zdjęcia portretowe, grupowe, miejsca związane z osobą, pamiątki, tytułowe strony utworów, ilustracje. Nie posiadają niestety danych biograficznych poza imieniem i nazwiskiem. Dodatkową informacją jest jedynie wskazanie właściciela oryginału oraz autora odbitki. Podobnie nie jest uregulowana sprawa odsyłaczy. Wynika to z faktu zmiany kierownictwa Działu w 1985 roku i zmiany sposobu opracowywania zbiorów - nowsze są opracowane jednolicie, pozostałe czekają na poprawę sytuacji personalnej i technicznej. Część wglądówek posiada tzw. karty naukowe - charakteryzujące się dodatkowo bardzo dokładnym opisem zdjęcia. Na niektórych kartach figuruje wyrażenie „fotografia autorska”, co wskazuje konieczność nawiązania kontaktu z autorem zdjęcia przed jakimkolwiek wykorzystaniem go, dla ochrony praw autorskich. Taką kartę powinno posiadać każde zdjęcie. Nie wszystkie wypożyczane przez Muzeum materiały mają zrobione wglądówki, ale na pewno były przefotografowywane - tu bogatszym źródłem staje się katalog negatywów.

Zbiory są wykorzystywane przede wszystkim przez indywidualnych interesantów - pracowników nauki, dziennikarzy. Kwerendy te nie są nigdzie odnotowywane - dotrzeć do nich można przez zbadanie magazynówek (wykorzystywanie wystawiennicze, kiedy obiekt opuszcza Muzeum) albo podań kierowanych do Muzeum o udostępnienie wybranych zdjęć, zrobienie odbitek (pozostali interesanci).

Trudno ustalić, które zdjęcia na których wystawach miejscowych były wykorzystywane. Niektóre imprezy otrzymują dokumentację fotograficzną, która jest umieszczana pod nazwiskiem bohatera wydarzenia. Istnieje również katalog wystaw i imprez organizowanych przez Muzeum, posiadających dokumentację fotograficzną. Na wystawach czasowych i stałych (gabinety pisarzy) są umieszczane oryginały i odbitki robione według koncepcji plastycznej autora scenografii (powiększenia, fotomontaże).

Wśród zbiorów dominują materiały dotyczące pisarzy wcześniejszych, bardziej znanych. Tylko częściowo zgadza się to z profilem pracy Muzeum, które powinno również dokumentować bieżące życie literackie kraju. Oczywiście najbogatsze są materiały otrzymywane od rodziny lub spadkobierców ludzi pióra - najczęściej pewne większe całości. Największą dokumentację posiadają m.in. Jerzy Andrzejewski, K.K. Baczyński, Władysław Broniewski, Maria Dąbrowska, Witold Gombrowicz, Jarosław Iwaszkiewicz, Maria Kuncewiczowa, Czesław Miłosz, Artur Oppman, Stanisław Pięta, Seweryn Pollak, Maria Rodziewiczówna, Antoni Słonimski, Arnold Słucki, Edward Stachura, Leopold Staff, Stanisław Stempowski, Melchior Wankowicz, Emil Zegadłowicz, Tadeusz Żeleński-Boy.

Pisarze współcześni zapraszani są na sesje nagrań fonicznych i audiowizualnych, bo taką bieżącą dokumentację prowadzi także ML, ale fotograf nie korzysta z okazji zdobycia ich portretów. Dziwi niewykorzystywanie możliwości zrobienia zdjęcia, co można tłumaczyć tym, że nagrania magnetowidowe są, przy stałym rozwoju techniki, po prostu następnym, łatwiejszym krokiem.

Biblioteka Domu Literatury posiada zbiory o „kolejny krok” bliższe współczesności. Gromadzi i przechowuje zbiór fotograficzny środowiska literackiego, obejmujący obecnie ok. 7 000 jednostek. Należał on początkowo do dawnego ZLP, po jego rozwiązaniu, na początku lat osiemdziesiątych, przekazany został Bibliotece. Uporządkowano go i obecnie dokumentację gromadzi się według pewnego klucza (przede wszystkim portrety) i szczegółowo opracowuje.

Trzon zbioru stanowią portrety ludzi pióra. Były one wykonywane najpierw przez Marię i Andrzeja Szypowskich (lata powojenne), następnie przez Danutę B. Łomaczewską, obecnie przede wszystkim przez Witolda Szuleckiego (fotografa PEN-Clubu). Oczywiście nie są to jedyni autorzy

zdjęć. Archiwum zawiera jednostki ze zbiorów Edwarda Kozikowskiego i Józefa Hena.

Pp. Szypowscy prowadzili zorganizowaną akcję dokumentacji fotograficznej środowiska - odwiedzali pisarzy w domach, aranżując całe serie zdjęć, np. „pisarz przy pracy”, „pisarz w swoim mieszkaniu”, „pisarz z rodziną”. Mają one niewątpliwą wartość dokumentacyjną, ale często są zbyt wyraźnie, aż groteskowo, aranżowane (maszyna do pisania na stole w kuchni, a przy niej pisarz w białej koszuli, krawacie i w kapciach). Fotografowali także różne imprezy środowiskowe, dokumentując wydarzenia oficjalne - wizyty gości zagranicznych, zjazdy ZLP itp. Po nich pracę tę przejęła Danuta Łomaczewska, uzupełniając zbiory o interesującą kolekcję zdjęć nagrobków literatów ze wszystkich polskich cmentarzy (także Łyczakowskiego i na Rossie) oraz tworząc nową serię „śladami wielkich” (np. Wyspiańskiego, Mickiewicza), czyli przedstawiając miejsca, gdzie przebywali i tworzyli, pejzaże, które opisywali - także na terenach b. ZSRR. Łomaczewska przeffotografowała również podobizny literatów z prasy przedwojennej, uzupełniając zbiór tak, aby nie odczuwano strat materiałów powstałych w czasie wojny.

Obecnie zdjęcia są kupowane przede wszystkim od Witolda Szuleckiego, fotoreportera PEN-Clubu.⁶ Spośród jego propozycji (najczęściej dokumentacji imprez PENowskich i portretów) wybierane są tylko te, które w jakiś sposób mogą uzupełnić zbiór. Nie jest to więc systematyczne gromadzenie archiwum polskiego życia literackiego, a raczej wyłącznie zestaw podstawowych materiałów ikonograficznych. Przede wszystkim portretów - bo tych właśnie poszukują najczęściej ewentualni użytkownicy. Ostatnio są to zdjęcia kolorowe (rodzaj i technika zależy od autora), wcześniej były oczywiście czarno-białe. Czasem zdarza się, że fotograf pracujący dla CAFu lub konkretnego tytułu prasowego proponuje sprzedaż swoich materiałów lub sami pisarze czy ich spadkobiercy przynoszą swoje zbiory.

Zdjęcia są przechowywane w teczkach osobowych, a także częściowo w teczkach dotyczących niektórych spotkań oficjalnych (np. zjazdów ZLP). Jest to pozostałość dawnego, rzeczowego systemu gromadzenia, obecnie właściwie zaniechanego, ponieważ wyszukuje się tylko przez nazwiska. Dawne materiały były dodatkowo naklejane na sztywne kartony i opisywane (osoby na zdjęciach, wydarzenie, data, fotograf), obecnie już się tego nie robi.

Zbiory archiwum są dostępne przez katalog alfabetyczny nazwisk i wydarzeń, z odsyłaczami od różnych form nazwisk, spotkań oficjalnych, miejsc zamieszkania, przebywania lub spoczynku. W skład opisu jednego zdjęcia wchodzi: imię i nazwisko bohatera, wydarzenie/sytuacja, wymiary, rok/data wykonania, autor zdjęcia. Katalog obejmuje wszystkie osoby przedstawione na zdjęciach, a więc np. także postaci życia politycznego, które w zilustrowanych wydarzeniach uczestniczyły. Natomiast wyjątkowo tylko zawiera informację o profesji sfotografowanych osób, tak więc użytkownikowi nie znającemu środowiska i historii trudno wyróżnić tylko literatów (choć tak szerokie poszukiwania odbywają się zapewne tylko sporadycznie).

Zbiory są udostępniane wyłącznie na miejscu - można je obejrzeć lub wykonać reprodukcje (odpłatnie). Korzysta się z nich stosunkowo rzadko. Najczęściej do biblioteki zgłasza się telewizja (programy informacyjne, filmy dokumentalne), literaci i naukowcy (publikacje), dziennikarze (artykuły), sporadycznie Muzeum Literatury (na wystawy, ale też tylko reprodukcje). Zdjęcia są udostępniane tylko za wiedzą autorów, zgodnie z obowiązującym prawem autorskim (negatywy znajdują się u autorów).

Zbiory Biblioteki Domu Literatury są najbardziej aktualną dokumentacją życia środowiska, choć liczba fotografii wydarzeń literackich (tak jak i samych imprez) wyraźnie zmniejsza się po roku 1989, z powodu zmian ekonomicznych - brakowało pieniędzy tak na organizowanie, jak i dokumentowanie rzadziej odbywających się spotkań, jubileuszy czy wieczorów autorskich. Może teraz działalność ta powoli się odradza, ale - jak wspomniano - Biblioteka nie ma już własnego fotografa, korzysta z ofert osób z zewnątrz, nie ma więc możliwości swobodnego wyboru i prowadzenia kompletnej dokumentacji.

Nie można oczywiście pominąć na fotograficznej mapie Warszawy Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, biblioteki Instytutu Badań Literackich, Centralnej Agencji Fotograficznej PAP czy zbiorów domów-muzeów Władysława Broniewskiego, Marii Dąbrowskiej, Andrzeja Struga oraz Jarosława i Anny Iwaszkiewiczów na Stawisku. Charakter ich pracy jednak wiąże się z wyżej określonym tematem kwerendy częściowo lub - zbyt szczegółowo. Zasoby biblioteki IBL są chronologicznie starsze (głównie druga połowa XIX w.) i dużo węższe. W Archiwum Dokumentacji Mechanicznej zbiera się materiały zawężone jedynie chronologicznie do okresu przede wszystkim dwudziestolecia międzywojennego, bez ograniczeń tematycznych. CAF posiada dokumentację

jak najbardziej współczesną i charakter zbioru roboczego, stale uzupełnianego - przede wszystkim na bieżące potrzeby prasy, nie dla samej dokumentacji. Muzea poszczególnych pisarzy to placówki już bardzo specjalistyczne, o zbiorach zawężonych tematycznie do jednej osoby oraz kręgu postaci i wydarzeń z nią związanych. Uznano zatem, że ich dokładniejsza charakterystyka nie mieści się już w tym dosyć ogólnym z założenia zarysie.

Trzy wybrane na początku placówki uzupełniają się swoją pracą. Kolekcje historyczne, na jakie kładą nacisk Biblioteka Narodowa i Muzeum Literatury, są na bieżąco uzupełniane i opracowywane. Większe trudności sprawia dokumentacja aktualnego życia środowiska literackiego. Materiały nie są opracowane doskonale, na co na pewno ma wpływ brak ogólnych zasad, ale także opóźnienia w pracy - zapomina się, kto i z jakiego powodu znalazł się na zdjęciu. Zainteresowani użytkownicy, czyli głównie dziennikarze, naukowcy, literaci, znają już drogi do tych placówek, trudno je znaleźć osobie obcej, rozpoczynającej swoje poszukiwania w tym zakresie. Muzeum Literatury najczęściej spośród tych trzech placówek wykorzystuje zbiory (i to nie tylko swoje) na dużą skalę w działalności popularyzatorskiej - wystawienniczej. Tego wymaga przede wszystkim muzealny, oświatowy charakter placówki. Ważniejsze wystawy, zazwyczaj powiązane z przypadającymi w danym czasie rocznicami, wydarzeniami, udostępniane są nie tylko w warszawskiej siedzibie Muzeum, ale podróżują także w kraju, a nawet zagranicą. Także muzea biograficzne - Broniewskiego, Dąbrowskiej, Iwaszkiewiczów - przyjmują wycieczki (głównie szkolne). Inny jest charakter pracy bibliotek - skupiają się one na gromadzeniu dokumentacji kultury i historii narodu. Dopiero uczymy się wychodzić z propozycją wykorzystania zbiorów (zwłaszcza dokumentów audiowizualnych) do czytelnika.

Nasuwa się pytanie o możliwości upowszechnienia takiego materiału ikonograficznego literatury polskiej w procesie kształcenia. Wiadomo, że najlepsze wyniki w edukacji osiąga się, wykorzystując możliwości wielokanałowego przekazu wiedzy. Fotografie mogłyby tu spełniać kilka zadań: wprowadzać w atmosferę omawianego okresu, zapoznawać z osobą pisarza w różnych okresach życia, ilustrować dane biograficzne i faktograficzne, weryfikować wyobrażenia ucznia, dokumentować zdobywaną wiedzę, motywować do głębszego poznania losów i twórczości literata, mobilizować uczniów do otwartego spojrzenia na przedstawiane zagadnienie, do szukania różnych dróg zgłębiania problemu. Zdjęcia

to nie tylko portrety osób, to także przedstawienia miejsc z nimi związanych, pozostałych pamiątek, rękopisów, wydań książek, ilustracji.

Nasze pierwsze skojarzenie to zapewne galerie portretów najznakomitszych pisarzy i poetów polskich wszystkich epok, jakie ozdabiają ściany pracowni polonistycznych w szkołach. Są to podobizny najpopularniejsze, najczęściej powielane także w podręcznikach literatury, przez swoje spowszednienie nie wywołują już żadnego zainteresowania. Można by natomiast ubarwić zajęcia z literatury polskiej, prezentując większą dokumentację fotograficzną bądź jednego twórcy i jego bliskich, bądź - zależnie od potrzeb - całych grup literackich, epok, lat. Czy nie łatwiej byłoby tak powiązać fakty i osoby? Czy nie ciekawsze jest przedstawienie człowieka w różnych sytuacjach, latach, towarzystwie, z rodziną, przyjaciółmi, domowymi zwierzętami? Mechanizm ludzkich skojarzeń jest przebogaty i tak często zaskakujący.

Przypisy:

¹ *Zasady gromadzenia zbiorów w Bibliotece Narodowej*. Warszawa 1973. Druk do użytku wewnętrznego. § 2.1.4.

² Tamże, § 4.3.1.3.

³ Por. Maria Grońska: *Zbiory ikonograficzne. W: 50 lat Biblioteki Narodowej. Warszawa 1928-1978*. Warszawa 1984, s. 187-207.

⁴ Dane na podstawie wywiadu z pracownikami Zakładu Ikonografii BN, marzec 1995.

⁵ Por. Anna Zabielska: *Działalność wystawiennicza i popularyzatorska Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie w latach 1950-1993*. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. W. Podgórskiego w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW. Warszawa 1994, sygn. M. 1511.

⁶ Wywiad z pracownikami Biblioteki Domu Literatury, maj 1995.